

С. І. Доротич, аспірант Національної академії
державного управління при Президентові України

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ МИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ СОТ

У статті аналізується ступінь відповідності законодавства України в митній сфері вимогам Світової організації торгівлі, визначаються особливості функціонування митної системи в контексті приєднання України до СОТ, підкреслюються пріоритети діяльності митної служби з урахуванням цих аспектів.

В статье анализируется степень соответствия законодательства Украины в таможенной сфере требованиям СОТ, указываются особенности функционирования таможенной системы в контексте присоединения Украины к СОТ, выделяются приоритеты деятельности таможенной службы в ключе этих аспектов.

The level of conformity of the legislation of Ukraine in customs sphere to the WTO requirements is analysed in this article. The features of functioning of customs system in a context of joining of Ukraine to the WTO are defined. The priorities of the customs service activity in a context of these aspects are emphasized.

Ключові слова. Митна система, митне законодавство, зовнішньоекономічна діяльність, Світова організація торгівлі.

Вступ. Державна політика України у сфері митної справи постійно перебуває в процесі становлення і вдосконалення з метою виконання чинних вимог та перспективної адаптації до норм європейського та міжнародного митного законодавства.

Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженою Указом Президента України від 11.06.1998 р. № 615, визначено основні положення зовнішньоекономічних пріоритетів щодо інтеграції України в Європейський правовий та глобальний міжнародний простір, мету і стан адаптації митного законодавства до даних інтеграційних процесів.

Певні кроки на шляху інтеграції та імплементації вітчизняного митного законодавства вже зроблено, адже основною умовою інтеграції України в ЄС був вступ до Світової організації торгівлі (СОТ), який відобразився на характері митного законодавства, діяльності митної служби України.

Для прискорення процесу вступу України до Світової організації торгівлі вжиттям заходів щодо відновлення роботи Митно-тарифної ради України, Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі, гармонізації національного законодавства з нормами та принципами СОТ Президент України, відповідно до ст. 107 Конституції України від 15 червня 2005 р. за № 951/2005 р., видав Указ “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2005 р. “Про заходи щодо забезпечення вступу України до Світової організації торгівлі”, яким затверджено відповідний “План невідкладних заходів щодо забезпечення вступу України до Світової організації торгівлі”.

Проте подальшого розв’язання потребують проблеми пристосування і виконання вимог міжнародних норм митного законодавства, корекція механізмів державного управління в митній сфері, особливо правових, оскільки подальша адаптація має бути спрямована до загального входження основ митного законодавства в Європейське та міжнародне правове поле.

© **С. І. Доротич, 2009**

Аналізу останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання даної проблеми, виділенню невирішених раніше частин загальної проблеми присвячено цю статтю. Окремі аспекти діяльності митної системи України досліджували О. Ю. Бакаєва, І. Г. Бережнюк, І. О. Бондаренко, О. П. Гребельник, Ю. М. Дьомін, А. В. Дусик, І. М. Карамбович, Т. О. Коломоєць, О. В. Константа, О. В. Константиї, Т. В. Корнева, О. О. Крестьянінов, Н. А. Липовська, А. В. Мазур, В. Я. Настюк, В. П. Науменко, О. Ф. Ноздрачов, А. П. Павлов, П. В. Пашко, І. В. Письменний, Д. В. Приймаченко, В. В. Прокопенко, І. В. Тимошенко, О. В. Тодощак, В. В. Ченцов, В. К. Шкарупа, які створили теоретичні передумови для висвітлення характеру, змісту та функцій митної служби в системі державного управління України.

Виходячи з наявної літератури, що висвітлює проблеми, покладені в основу дослідження, можна говорити про недостатню дослідженість розробки механізмів державного управління в митній сфері в контексті євроінтеграційного і глобалізаційного процесів.

Постановка завдання. Метою статті є визначення правових механізмів адаптації Державної митної служби України до вимог Світової організації торгівлі. Об’єкт дослідження – сучасне чинне митне законодавство України.

Результати дослідження. Нині стає все більш зрозуміло, що неможливо ефективно діяти в системі міжнародної торгівлі, не будучи при цьому членом СОТ. Членство в СОТ відкриває широкі можливості:

– зменшення тарифних і нетарифних обмежень для українських товарів практично на всіх світових ринках;

– не лише кількісне збільшення обсягів експорту, а й зміна його структури. Україна, як відомо, високотехнологічна країна, багато підприємств якої виробляють наукомістку продукцію. Однак через аутсайдерський статус України щодо системи ГАТТ-СОТ та низку інших причин продукція не знаходила ринків збуту. Різні політико-правові, тарифні й нетарифні обмеження не випускають її за кордон України;

– кількісне та якісне поліпшення української торгівлі, яке відбудеться одночасно стосовно 134 країн – членів СОТ, на частку яких припадає понад 90 % світової торгівлі;

– забезпечення справедливого вирішення торговельних суперечок. Навіть невелика країна з незначним потенціалом у міжнародній торгівлі може розраховувати на справедливе слухання та вирішення торговельних спорів з великими торговельними партнерами;

– застосування антидемпінгових і компенсаційних заходів з метою захисту внутрішнього ринку від субсидованого експорту та як ефективного інструменту боротьби із заниженням цін на імпортовані товари;

– введення тимчасових обмежень імпорту в разі появи проблем з платіжним балансом;

– підвищення імпортного мита і застосування кількісних обмежень з метою уникнення серйозної шкоди вітчизняним виробникам, яка може бути спричинена надмірним імпортом;

– системна трансформація українського економічного законодавства відповідно до принципів, норм і стандартів системи ГАТТ/СОТ, апробованих протягом десятиліть у багатьох країнах світу;

– забезпечення передбачуваного розвитку торговельно-економічних відносин з основними торговельно-економічними партнерами, а саме:

а) Європейським Союзом, що відкріє двері для здійснення стратегічної мети – поступової інтеграції України в ЄС шляхом реалізації положень Угоди про партнерство і співробітництво, створення зони вільної торгівлі й набуття на цій основі асоційованого членства в ЄС;

б) країнами СЕФТА (центральноєвропейської зони вільної торгівлі, до складу якої входять Болгарія, Польща, Румунія, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія), котрі є традиційними торговельними партнерами України. Ураховуючи, що всі вони асоційовані члени ЄС і в найближчому майбутньому можуть стати повними членами, важливо послідовно розширювати наявність на ринках цих країн, створюючи необхідні передумови для збільшення в подальшому наявності і на єдиному ринку ЄС;

в) Росією, іншими країнами СНД і Балтії, які перебувають на різних етапах процесу приєднання до системи ГАТТ-СОТ;

г) країнами – членами АСЕАН (Асоціації держав Південно-Східної Азії, до складу якої входять Бруней, В'єтнам, Індонезія, Лаос, Малайзія, Сингапур, Таїланд, Філіппіни) з метою збереження і розширення українського експорту на ринки цих країн [1, 351–352].

Процес приєднання нашої країни до СОТ розпочався ще в 1993 р., і ось, урешті-решт, поставленої мети досягнуто. 16 травня 2008 р. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі. Задля гармонізації українського законодавства з нормами СОТ протягом 15 років прийнято низку нормативно-правових актів, певна кількість яких набула чинності саме зі згаданої дати.

Слід підкреслити, що законодавчі зміни, котрі набули чинності з моменту вступу України до СОТ (або через певний час після цього), здебільшого стосуються митного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Відтак Державна митна служба України для працівників митниць підготувала лист “Про зміни у законодавстві у зв’язку зі вступом України до СОТ” від 8 травня 2008 р. № 11/2-21/5067-ЕП.

Наведемо основні зміни у законодавстві з питань митної справи, які відбулися у зв’язку зі вступом України до СОТ.

П. 12 розд. II Закону України “Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” статтю 2 Закону України “Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої” доповнює абзацом, згідно з яким з 1 січня 2008 р. до 1 січня року, наступного за роком, в якому Верховна Рада України ратифікує протокол про приєднання України до СОТ, на спиртові дистилати і спиртні напої, одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок винограду, встановлено ставку акцизного збору – 10 грн за 1 л 100 %-го – спирту. Тобто вже можна з упевненістю сказати, що зазначений розмір акцизного збору стягуватиметься до 1 січня 2009 р. А починаючи з 1 січня 2009 р., на спиртові дистилати та спиртні напої, одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок винограду, ставка акцизного збору підвищиться з 10 грн за 1 л 100 %-го спирту до 21,5 грн за 1 л 100 %-го спирту [2].

Зі вступом України до СОТ скасовуються митні збори, а сплачуватиметься лише митне оформлення товарів і ТЗ поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів. Відповідні ставки визначено Постановою Кабінету Міністрів України “Про справляння плати за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів” від 18 січня 2003 р. № 93.

Зокрема, за одну годину роботи (незалежно від кількості посадових осіб митного органу, залучених до такого оформлення) під час митного оформлення однієї партії товару або одного транспортного засобу, встановлено такі розцінки в дол. США:

1) під час митного оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів: у робочий час – \$ 20; у надурочний, нічний час і вихідні дні – \$ 40; у святкові та неробочі дні – \$ 50;

2) під час митного оформлення товарів і транспортних засобів у місцях розташування митних органів поза робочим часом, установленим для митних органів: у надурочний, нічний час і вихідні дні – \$ 40; у святкові та неробочі дні – \$ 50 [2].

Для вдосконалення процедур контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, їх реєстрації прийнято нормативно-правові акти, якими внесено зміни до законодавства України з питань митної справи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності. Положення цих нормативно-правових актів базуються на положеннях Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС), що є однією з 28 угод системи ГАТТ/СОТ, та спрямовані на гармонізацію митного законодавства України у сфері захисту прав інтелектуальної власності із загальноприйнятими в європейській та світовій практиці нормами та стандартами.

Відтак зміни та доповнення, внесені до митного законодавства Законом України “Про внесення змін до Митного кодексу України” (щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України) від 16 листопада 2006 р. № 359-V, стосуються:

- установлення відповідальності правовласника перед власником товару, митне оформлення якого тимчасово зупинено, але факт порушення прав інтелектуальної власності не доведено (ст. 56 Угоди ТРІПС);

- надання права митним органам тимчасово зупинити митне оформлення товару за власною ініціативою в разі переміщення через митний кордон України товару, щодо якого не подано заяву про сприяння захисту майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності, але є достатні підстави вважати, що під час його переміщення може бути порушено право на об'єкт права інтелектуальної власності (застосування дії Ex Officiі, що передбачено ст. 58 Угоди ТРІПС);

- застосування вимог, які містяться у ст. 59 Угоди ТРІПС та стосуються заборони вивезення з митної території у незмінному вигляді товарів, митне оформлення яких тимчасово зупинено за підозрою в порушенні прав інтелектуальної власності (розпорядження такими товарами буде здійснюватися на підставі рішення суду за результатами встановлення факту порушення прав інтелектуальної власності);

- незастосування заходів, пов'язаних із тимчасовим зупиненням митного контролю й митного оформлення щодо товарів, які містять об'єкти права інтелектуальної власності та переміщуються через територію України транзитом чи ввозяться на митну територію України або вивозяться з неї фізичними особами для власного використання і не призначені для виробничої або іншої підприємницької діяльності, пересилаються в міжнародних поштових та експрес-відправленнях (ст. 60 Угоди ТРІПС) [2].

Крім того, у зв'язку зі зміною порядку реєстрації у митному реєстрі та з метою виконання вимог вступу України до СОТ скасовано вимогу щодо сплати митних зборів, які справлялися за внесення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, до митного реєстру, за продовження терміну реєстрації та внесення змін до такого реєстру.

Здійснюючи міжнародне митне співробітництво в рамках Всесвітньої митної організації, а також у рамках Європейської економічної комісії ООН – міжнародних організацій, під егідою яких і відбувається розроблення і прийняття більшості міжнародних договорів з митних питань, Україна стала учасницею таких міжнародних митних конвенцій: Митна конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки міжнародного дорожнього перевезення від 14 листопада 1975 р. (Конвенція МДП); Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р. (Конвенція Найробі); Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21 жовтня 1982 р. (Женевська конвенція 1982 р.); Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису і кодування товарів від 14 червня 1983 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Протоколом від 24 червня 1986 р. (Конвенція про ГС); Конвенція про тимчасове ввезення від 26 червня 1990 р. (Стамбульська конвенція).

Держмитслужба постійно здійснює заходи у сфері міжнародного співробітництва, спрямовані на реалізацію зовнішньополітичного курсу України та підтримання тісних партнерських стосунків з міжнародними організаціями, митними службами зарубіжних країн та іншими партнерами.

Відповідно до євроінтеграційного курсу України в межах компетенції Держмитслужби забезпечується участь у реалізації заходів, передбачених Планом дій Україна – ЄС.

У той же час деякі положення Плану дій Україна – ЄС мають довготривалий та постійний характер (зокрема, перегляд Митного кодексу, враховуючи положення законодавства ЄС; підвищення кваліфікації працівників митної служби, посилення комп'ютеризації митної адміністрації, модернізація митних лабораторій; надання консультацій суб'єктам ЗЕД щодо законодавства та процедур здійснення експортних та імпорتنих операцій).

Зі вступом України до СОТ скасовуються митні збори, сплачуватиметься лише митне оформлення товарів і ТЗ поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів. Відповідні ставки визначено Постановою Кабінету Міністрів України “Про справляння плати за митне оформлення товарів і транспортних засобів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів” від 18 січня 2003 р. № 93.

З метою вдосконалення процедур контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, їх реєстрації прийнято нормативно-правові акти, якими внесено зміни до законодавства України з питань митної справи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності. Положення цих нормативно-правових актів базуються на положеннях Угоди з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС), що є однією з 28 угод системи ГАТТ/СОТ, та

спрямовані на гармонізацію митного законодавства України у сфері захисту прав інтелектуальної власності із загальноприйнятими в європейській та світовій практиці нормами та стандартами.

Висновки. Більшість проблем, виникаючих нині, зумовлено неоднозначністю, а інколи й суперечливістю чинних нормативно-правових актів, що регламентують окремі інститути митної справи. Цих проблем, звичайно, можна уникнути, створивши в митній сфері прозорі й вигідні для всіх учасників митних відносин “правила гри” на засадах соціального партнерства із посиленням водночас боротьби з контрабандою й порушеннями митних правил. Це і є головним завданням адміністрування митного законодавства, до якого слід зарахувати елементи європейської митно-правової системи:

– моніторинг і систематизований облік національної та міжнародної нормативно-правової бази з питань митної справи;

– фаховий підхід до розробки й реалізації нормативно-правових актів, спрямованих на адаптацію (уніфікацію) митного законодавства;

– системний підхід до митно-правового захисту економічних інтересів суспільства й держави;

– становлення й розвиток адміністративно-правового оскарження поряд зі створенням адміністративної юстиції, яке має реалізовуватися на базі встановлених законом матеріальних норм і у відповідних процесуальних формах. Держава та її органи повинні бути гарантом забезпечення повноцінної реалізації прав, свобод і законних інтересів особи та громадянина в митній системі України.

Тому з метою правильного й однакового застосування законодавства України з питань митної справи вважаю за необхідне впорядкувати нормотворчість митних органів щодо вдосконалення нормативно-правової бази, необхідної для забезпечення діяльності митної служби, відповідно до вимог Європейського Союзу, СОТ та міжнародних норм.

Література

1. Циганкова Т. М. Міжнародна торгівля / Циганкова Т. М., Петрашко Л. П., Кальченко Т. В. – К. : КНЕУ, 2001. – 488 с.

2. Офіційний сайт Державної митної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/index>. – Заголовок з екрана.